

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในอดีตการท่องเที่ยวของประเทศไทยมักเป็นการท่องเที่ยวแบบมวลชน (Mass Tourism) นักท่องเที่ยวจะเดินทางไปเที่ยวตามแบบที่อุตสาหกรรมท่องเที่ยวได้มีการจัดการไว้แล้ว (Industrial Tourism) ซึ่งเป็นการเที่ยวชมสถานที่ต่างๆ ตามที่บริษัททัวร์ได้จัดไว้ให้ ส่วนการท่องเที่ยวสมัยใหม่เป็นการท่องเที่ยวที่มีรูปแบบการจัดการที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของนักท่องเที่ยวในปัจจุบัน ก่อให้เกิดการท่องเที่ยวแบบใหม่ที่ผลกำไรไม่ได้ขึ้นอยู่กับสภาพเศรษฐกิจอีกต่อไป โดยนักท่องเที่ยวจะนิยมเดินทางท่องเที่ยวด้วยตนเองหรือเป็นกลุ่มเล็กๆ มีความเอื้ออาทรต่อ สภาพแวดล้อม อนุรักษ์ธรรมชาติและวัฒนธรรมของชุมชน เป็นการท่องเที่ยวที่มีผลกระทบน้อยที่สุด และชุมชนมีส่วนร่วมอย่างมากที่สุดในการท่องเที่ยว คือ มีรายได้อย่างยุติธรรมจากการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวแบบนี้เรียกว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Eco-Tourism) ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) ที่มีหลักการที่จะทำให้เกิดความสมดุลระหว่างสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และการท่องเที่ยว โดยการท่องเที่ยวนี้เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสธรรมชาติและเรียนรู้วัฒนธรรมของคนในท้องถิ่นอย่างแท้จริง และเพื่อให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น จำเป็นต้องเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจและบริหารจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่ของตนเอง อีกทั้งยังเป็นแนวทางที่ก่อให้เกิดประโยชน์เชิงเศรษฐกิจต่อชุมชนอีกด้วย (เดชา โด้งสูงเนิน, 2543)

กิตติวัฒน์ รัตนดิลก ณ ภูเก็ต (2541 : 40 - 52) ได้กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องมีองค์ประกอบและวัตถุประสงค์สำคัญ 3 ประการ ประการแรก เป็นการสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประการที่สอง ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว และประการที่สาม การมีส่วนร่วมของชุมชนในท้องถิ่น ดังนั้นการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนี้จึงต้องจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ด้วย นอกจากนี้ วิไลภรณ์ ชันดีสิทธิ์ (2541) ได้ให้ความเห็นว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวที่พึงประสงค์ของชุมชน ชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการจัดการ

และสุดท้ายผลประโยชน์จะต้องกลับไปสู่ชุมชนโดยตรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลประโยชน์จากรายได้ที่ประชาชนจะมีรายได้เสริมจากรายได้หลัก ด้วยเหตุดังกล่าวการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจึงพยายามผลักดันการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพิ่มขึ้น โดยการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวในทุกกระบวนการกับนักท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเชิงนิเวศนิยมที่จะพักค้างคืนในแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ซึ่งเป็นบ้านของคนในชุมชนนั่นเอง เรียกว่า ที่พักแบบโฮมสเตย์ (Homestay) การท่องเที่ยวโดยพักในที่พักแบบโฮมสเตย์ตามรูปแบบของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้กำหนดให้สมาชิกในโครงการเป็นผู้รับนักท่องเที่ยวเข้าพักอาศัยเสมือนเป็นสมาชิกของครอบครัว มุ่งเน้นให้นักท่องเที่ยวได้ความรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ มีความใกล้ชิดกับชุมชนและทราบวิถีการดำเนินชีวิต เรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นไปพร้อมกับการท่องเที่ยว (สุทิพย์ อ่อนอ่อน, 2541 , ราไพพรรณ แก้วสุริยะ, 2542) ทำให้เกิดการเผยแพร่เรียนรู้วัฒนธรรมระหว่างกันและกันและเป็นการกระจายรายได้สู่ชนบทในที่สุด

อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่เป็นอำเภอหนึ่งที่ตั้งอยู่ในพื้นที่พัฒนาลุ่มแม่น้ำโขงตอนบน มีแหล่งท่องเที่ยวที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ แหล่งท่องเที่ยวสำคัญทางประวัติศาสตร์และชาติพันธุ์หลายกลุ่ม นอกจากนี้ ยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสำคัญทางศิลปวัฒนธรรม มีศักยภาพพร้อมที่จะเปิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวใหม่ๆ อีกหลายแหล่ง รวมทั้งเส้นทางใหม่ๆ ที่นำไปสู่ประเทศพม่า แต่ในขณะเดียวกัน อำเภอเชียงดาวก็ยังมีปัญหาเกี่ยวกับการดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยวให้คง ความยั่งยืน ปัญหาของความพร้อมของชุมชนที่จะตอบรับต่อกระแสการท่องเที่ยว เช่นเดียวกับ ชุมชนบ้านปางมะโอในอำเภอเชียงดาวที่มีความต้องการที่จะพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวแบบยั่งยืน แต่สมาชิกในชุมชนบ้านปางมะโอยังขาดความรู้ในการพัฒนาและบริหารจัดการชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวตามที่ต้องการ (รายงานการประชุมชาวบ้านปางมะโอ, 24 กรกฎาคม 2546)

ชุมชนบ้านปางมะโอ ตำบลแม่นะ อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ มีทรัพยากรธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์และมีความหลากหลายมาก ประกอบไปด้วยป่าสนเขา ป่าดิบเขา ป่าไผ่ยาง ไม้ตระกูลยาง ป่าดิบแล้งสลับกับป่าเมี่ยงและสวนชา เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร และยังเป็นแหล่งของพืชอาหารและสมุนไพรหายากของชุมชนที่ควรค่ากับการอนุรักษ์และสืบทอดต่อไป อีกทั้งหมู่บ้านปางมะโอเป็นชุมชนที่มีการจัดการอย่างเป็นองค์รวม คือ การจัดการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างดิน น้ำ ป่าไม้ เกษตรกรรมให้เกื้อหนุนต่อกันอย่างมีคุณภาพจากภูมิปัญญาชาวบ้านของคนในชุมชนในการพึ่งพาตนเอง (กาญจนา ชันคำ, 2546) จนชุมชนบ้านปางมะโอได้รับรางวัลลูกโลกสีเขียวของการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย ประจำปี พ.ศ. 2546 ในการดูแลรักษาธรรมชาติ อนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากป่าอย่างยั่งยืน รวมทั้งการดูแลระบบนิเวศได้ดีเยี่ยม (ชุมชน

ปลูกเมี่ยง...เกษตรบนดอย อาชีพโบราณอยู่ร่วมกับป่าอย่างยั่งยืน, 2546) ชุมชนบ้านปางมะโอ จึงเหมาะแก่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจำเป็นต้องมีที่พัก แบบโฮมสเตย์ขึ้นเพื่อรองรับการท่องเที่ยว และจากการสำรวจชุมชนบ้านปางมะโอในเบื้องต้นของผู้วิจัย พบว่า ชุมชนบ้านปางมะโอมีทรัพยากรธรรมชาติที่สมบูรณ์ และสมาชิกในชุมชนมีความต้องการจัดตั้งธุรกิจที่พักแบบโฮมสเตย์ เพียงแต่สมาชิกในชุมชนยังขาดความรู้ ความเข้าใจและแนวทางในการจัดการทางด้านการจัดตั้งธุรกิจที่พักแบบโฮมสเตย์ (รายงานการประชุมชาวบ้านปางมะโอ, 24 กรกฎาคม 2546)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้จัดทำวิจัยเรื่องนี้เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดตั้งธุรกิจที่พักแบบโฮมสเตย์ โดยชุมชนมีส่วนร่วมเป็นผู้ประกอบการ เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ กระบวนการต่างๆ กระตุ้นให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจและวางแผนการพัฒนาชุมชน และชุมชนได้รับความรู้และผลประโยชน์สูงสุดจากการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทชุมชนของชุมชนบ้านปางมะโอ ตำบลแม่นะ อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ในการจัดตั้งธุรกิจที่พักแบบโฮมสเตย์
2. เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดตั้งธุรกิจที่พักแบบโฮมสเตย์โดยชุมชนมีส่วนร่วมเป็นผู้ประกอบการ
3. เพื่อศึกษาหาแนวทางที่เหมาะสมในการจัดตั้งธุรกิจที่พักแบบโฮมสเตย์โดยชุมชนมีส่วนร่วมมีความเป็นไปได้

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาถึงความเป็นไปได้ในการจัดตั้งธุรกิจที่พักแบบโฮมสเตย์ โดยชุมชนมีส่วนร่วม กรณีศึกษาหมู่บ้านปางมะโอ ตำบลแม่นะ อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ โดยประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัยครั้งนี้ คือ

1. ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านปางมะโอได้ความรู้เกี่ยวกับบริบทชุมชนของหมู่บ้านปางมะโอในความเป็นไปได้ที่จะพัฒนาจัดตั้งธุรกิจโฮมสเตย์ รวมทั้งข้อกำหนดต่างๆ ที่ชุมชนได้วางเอาไว้ให้นักท่องเที่ยวได้ทราบและปฏิบัติตาม

2. คนในชุมชนบ้านปางมะโอได้ความต้องการที่แท้จริงของชุมชนในการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในรูปแบบของธุรกิจที่ผูกแบบโฮมสเตย์ที่อยู่บนความสามารถในการรองรับของชุมชน

3. คนในชุมชนบ้านปางมะโอรวมทั้งเจ้าของบ้านพักได้ทราบถึงความต้องการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ เพื่อเรียนรู้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์ ให้ความช่วยเหลือกันและสร้างมาตรฐานในการให้บริการแบบเดียวกัน อันก่อให้เกิดความมีศักยภาพในการพัฒนาธุรกิจที่ผูกแบบโฮมสเตย์ในรูปแบบที่เหมาะสม

4. นักวิจัยที่มีความสนใจในการศึกษาวิจัยต่อยอดจากการศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดตั้งธุรกิจที่ผูกแบบโฮมสเตย์ โดยชุมชนมีส่วนร่วมเป็นผู้ประกอบการ ในการศึกษาทดลองทำธุรกิจที่ผูกแบบโฮมสเตย์ในชุมชนบ้านปางมะโอ ตำบลแม่นะ อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ และศึกษาผลประกอบการและผลกระทบต่างๆ ในทางลบที่อาจเกิดขึ้นตามมา

5. ชุมชนอื่นๆ ที่ต้องการจะจัดตั้งธุรกิจที่ผูกแบบโฮมสเตย์ที่ชุมชนมีส่วนร่วมเป็นผู้ประกอบการ ได้กรณีศึกษาในการหาแนวทางและนโยบายในการดำเนินการหาความเป็นไปได้ในการจัดตั้งธุรกิจที่ผูกแบบโฮมสเตย์ได้

6. เจ้าหน้าที่ของสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ภาคเหนือ เขต 1 (เชียงใหม่) เข้าไปสร้างความรู้ความเข้าใจกับชุมชนในการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีธุรกิจที่ผูกแบบโฮมสเตย์เข้ามาสนับสนุนการท่องเที่ยวให้เกิดขึ้นในชุมชน

ขอบเขตของการวิจัย

ในการศึกษาเรื่องความเป็นไปได้ในการจัดตั้งธุรกิจที่ผูกแบบโฮมสเตย์โดยชุมชนมีส่วนร่วมในชุมชนบ้านปางมะโอ ตำบลแม่นะ อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ผู้ศึกษาได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาไว้ ดังนี้

1. ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่การศึกษา ได้แก่ ชุมชนบ้านปางมะโอ ตำบลแม่นะ อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่

2. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ สมาชิกในชุมชนบ้านปางมะโอ ที่มีอายุตั้งแต่ 15 – 70 ปี เป็นตัวแทนของชุมชน รวมถึงผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชนบ้านปางมะโอ เช่น

ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และสมาชิกกลุ่มต่างๆ ในพื้นที่ชุมชนบ้านปางมะโอ

3. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาครั้งนี้ครอบคลุมเนื้อหาโดยรวม ดังนี้

3.1 ความเป็นไปได้ของชุมชนในการจัดตั้งธุรกิจที่แพแบบโฮมสเตย์ โดยชุมชนมีส่วนร่วมเป็นผู้ประกอบการ โดยหมายรวมถึง บริบทและสภาพปัจจุบันของชุมชน วิถีชีวิต ความเป็นอยู่และภูมิปัญญาท้องถิ่น การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สิ่งดึงดูดใจในการท่องเที่ยว

3.2 ความพร้อมด้านธุรกิจที่แพแบบโฮมสเตย์ โดยชุมชนมีส่วนร่วมเป็นผู้ประกอบการ โดยหมายรวมถึงความพร้อมของชุมชน ข้อจำกัดของชุมชน และความต้องการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดตั้งธุรกิจที่แพแบบโฮมสเตย์

3.3 ปัจจัยภายนอกที่มีอิทธิพลต่อความเป็นไปได้ในการจัดตั้งธุรกิจที่แพแบบโฮมสเตย์ โดยชุมชนมีส่วนร่วมเป็นผู้ประกอบการ โดยหมายรวมถึง วาระแห่งชาติเพื่อการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน กรอบดัชนีชี้วัดคุณภาพมาตรฐานที่แพแบบโฮมสเตย์ รางวัลลูกโลกสีเขียว โอกาสของชุมชนในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว อุปสรรคที่มีผลในทางลบต่อชุมชนในการจัดตั้งธุรกิจที่แพแบบโฮมสเตย์

3.4 แนวทางที่เหมาะสมในการจัดตั้งธุรกิจที่แพแบบโฮมสเตย์โดยชุมชนมีส่วนร่วมเป็นผู้ประกอบการ โดยเป็นการนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์ความเป็นไปได้ในการจัดตั้งธุรกิจที่แพแบบโฮมสเตย์ โดยชุมชนมีส่วนร่วมเป็นผู้ประกอบการตามแนวคิด ทฤษฎี รวมถึงงานวิจัยที่ศึกษาเพื่อจัดทำเป็นแนวทางในการจัดตั้งธุรกิจที่แพแบบโฮมสเตย์โดยชุมชนมีส่วนร่วมเป็นผู้ประกอบการ

4 ขอบเขตด้านเวลา

เนื่องจากผู้วิจัยมีระยะเวลาในการศึกษาวิจัยข้อมูลเพียง 1 ปี ทำให้ไม่สามารถทำวิจัยเพื่อพัฒนาและจัดตั้งธุรกิจที่แพแบบโฮมสเตย์ได้ เพราะการพัฒนาและจัดตั้งธุรกิจที่แพแบบโฮมสเตย์เป็นโครงการที่จะต้องใช้เวลามากในการศึกษาและลงมือปฏิบัติงาน จึงทำให้ต้องศึกษาวิจัยเฉพาะความเป็นไปได้ในการจัดตั้งธุรกิจที่แพดังกล่าว

นิยามศัพท์เฉพาะ

ธุรกิจที่พักแบบโฮมสเตย์ หรือ ธุรกิจที่พักแบบชุมชนมีส่วนร่วม หมายถึง ธุรกิจสถานที่พักที่สมาชิกในชุมชนบ้านปางมะโอได้แบ่งห้องพักในบ้านของตนให้นักท่องเที่ยวมาพักค้างคืน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างรายได้เสริมให้กับสมาชิกในชุมชนและเพื่อการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม ประเพณีซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกในชุมชนกับนักท่องเที่ยว

การมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง ความต้องการของสมาชิกในชุมชนบ้านปางมะโอ ในการมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนร่วมกัน รวมทั้งการจัดตั้งธุรกิจที่พักแบบโฮมสเตย์ โดยมิได้บังคับและเป็นการทำงานร่วมกันในการคิด วางแผน และตัดสินใจปฏิบัติงานร่วมกัน เพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีของชุมชน และพัฒนาชุมชนให้เกิดรายได้และผลประโยชน์ร่วมกัน

ชุมชน หมายถึง สมาชิกที่อยู่อาศัยในชุมชนบ้านปางมะโอ ตำบลแม่นะ อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ทุกคนที่มีการจัดองค์กรรวมตัวกันทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เพื่อดำเนินการในกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายๆ อย่าง โดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา วัตถุประสงค์ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ ขอบเขตการวิจัย และนิยามศัพท์เฉพาะ ทำให้ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารต่างๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดตั้งธุรกิจที่พักแบบโฮมสเตย์โดยชุมชนมีส่วนร่วม เพื่อนำมาประกอบและสนับสนุนการวิจัยครั้งนี้ โดยได้นำเสนอในบทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง